

1.01 Izvirni znanstveni članek UDK: 929Ušeničnik A.:378.4(497.4Ljubljana)(091)

Janez Juhant

profesor emeritus Teološka fakulteta UL, redni član EAZU
e-naslov: janez.juhant@teof.uni-lj.si

Nik Trontelj

mag. teol. in zgod., doktorand, Teološka fakulteta,
Univerza v Ljubljani, Poljanska 4, SI – 1000 Ljubljana
e-naslov: nik.trontelj@yahoo.com

ALEŠ UŠENIČNIK – SOUSTANOVITELJ IN SOOBLIKOVALEC UL

UVOD

Dr. Aleš Ušeničnik (1868–1952) je bil visokošolski predavatelj 41 let. To-liko časa je namreč minilo od njegovega imenovanja na škofijsko bogoslovno učilišče v Ljubljani (1897) do uradne upokojitve s Teološke fakultete Univerze v Ljubljani (1938). Če temu prištejemo še 7 let honorarnega dela, ki jih je po upokojitvi opravil na Teološki fakulteti, ugotovimo, da je predavateljskemu delu posvetil skoraj pol stoletja. Že v času svojega delovanja je bil zaradi zaslug deležen mnogih univerzitetnih, državnih in cerkvenih priznanj ter odgovornih imenovanj. V letih po koncu druge svetovne vojne pa je ugled in pomen upokojenega profesorja za slovensko družbo režimska javnost načrtno okrnila. Spomin nanj se je ohranjal zlasti v Cerkvi, v zadnjih dvajsetih letih pa Ušeničnikov lik tudi v strokovni javnosti ponovno pridobiva izvirno veljavo in sedemdeset let po njegovi smrti ta spet bolj ceni njegov prispevek k razvoju slovenske znanosti in visokega šolstva, za kar so se mislecu z znanstvenimi srečanji in slovesnostmi poklonili v strokovnih in kulturnih krogih. Izdana dela in članki o Alešu Ušeničniku potrjujejo daljnosežen vpliv njegovega znanstvenega in družbenega delovanja. V spominu slovenskega visokega šolstva in posebej ljubljanske Univerze ter z njo zvezane Teološke fakultete, ki je v času celotnega

Ušeničnikovega delovanja obstajala pod okriljem Univerze, ostaja zapisan kot »sijajen akademski učitelj«⁵²² in »moder«⁵²³ univerzitetni sodelavec.

V prispevku želimo predstaviti glavne vidike akademskega in družbenega delovanja dr. Ušeničnika, pomembnega usmerjevalca katoliške misli na Slovenskem, uveljavljenega predavatelja ter zaslužnega profesorja Teološke fakultete Univerze v Ljubljani. Do svojega prihoda na novoustanovljeno Teološko fakulteto je bil že izkušen in uveljavljen predavatelj filozofskih in teoloških predmetov na bogoslovnem učilišču. Tudi na fakulteti je nadaljeval, poglobljal in razširjal svoja najpomembnejša področja, tj. filozofijo, sociologijo in najširši družbeni nauk Cerkev, s čemer je že za časa življenja, a kljub odrinjenosti tudi pozneje, zaznamoval slovensko znanstveno, kulturno in družbeno obzorje.

Ko predstavljamo delovanje dr. Ušeničnika na Univerzi v Ljubljani, ne moremo mimo njegovih vodstvenih oziroma upravnih služb na Teološki fakulteti oziroma Univerzi. Bil je med njenimi ustanovnimi profesorji, v študijskem letu 1922/23 pa je bil rektor tedanje mlade in ambiciozne slovenske Univerze, ki jo je vodil kot njen četrti predstojnik. Trikrat je bil izvoljen za dekana Teološke fakultete. Kot profesor Univerze je bil tudi član različnih univerzitetnih upravnih organov. S predanim znanstvenim in učiteljskim delovanjem si je prislužil mnoga priznanja ter se v zgodovino slovenske znanosti zapisal kot izobraženec – akademik, ki je pospeševal institucionalno organiziranost sodobne slovenske znanstvene dejavnosti in opravil pionirsko delo pri ustanovitvi najvišje narodne znanstvene ustanove, Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

1 ŽIVLJENJE

Življenjska pot dr. Ušeničnika razodeva neutrudnega iskalca resnice in vplivnega intelektualca ter gotovo enega najvplivnejših slovenskih katoliških izobražencev 20. stoletja. V prispevku dajemo poudarek njegovi izobraževalni življenjski poti, ki je podlaga za njegovo vsestransko akademsko kariero.

1.1 Izobraževanje in poklic

Aleš Ušeničnik se je rodil 3. julija 1868 v Poljanah nad Škofjo Loko. Bil je drugi sin revnega očeta Janeza in gruntarske matere Marije, roj. Kržišnik, ki sta se poročila štiri mesece pred rojstvom drugega sina Aleša, medtem ko se je prvi, France, rodil pred uradnim zakonom. Oče je leto po poroki zaradi bolezni umrl.⁵²⁴ Mlada vdova je morala prevzeti skrb za oba otroka, poznejša duhovnika

⁵²² Jože Ciperle, Dr. Aleš Ušeničnik, v: *Univerza v Ljubljani in njeni rektorji* (ur. Jože Ciperle), Ljubljana 2006, str. 11 (dalje: Ciperle, Dr. Aleš Ušeničnik).

⁵²³ Jože Mencinger, Rektor, zaslužen za ugled Univerze v Ljubljani, v: *Aleš Ušeničnik: čas in ideje: 1868–1952* (ur. Matija Ogrin, Janez Juhant), Celje; Ljubljana 2004, str. 9 (dalje: Mencinger, Rektor).

⁵²⁴ Majda Debeljak, Na poti z rimskima profesorjema, v: *Iskalca resnice: Aleš Ušeničnik in njegov brat Franc* (ur. Majda Debeljak), Poljane; Ljubljana 2018, str. 33 (dalje: Debeljak, Na poti).

Franca in Aleša Ušeničnika. Drugič se je poročila šele po tem, ko sta oba sinova zapustila dom in obiskovala gimnazijo v Ljubljani.⁵²⁵ Vsestransko zahtevna zgodnjemladostna doba je oba nadarjena Ušeničnika, predvsem filozofskega in umetniškega iskalca Aleša zaznamovala za iskanje globljih življenjskih temeljev in njihovo razreševanje v luči krščanske vere matere, ki se je borila za preživetje družine. Gotovo je to vplivalo na njun duhovniški poklic.

Aleš Ušeničnik je kljub težavni mladosti dve leti osnovne šole končal v Poljanah, ostala leta pa s poročtvom domačega župnika, da ga bo vzdrževal, zaključil v Škofji Loki in se pri 12 letih vpisal na gimnazijo v Ljubljani. Bival je v dijaškem semenišču, v Alojzijevišču. V tem času je oblikoval svoj življenjski nazor in razvijal intelektualne ter umetniške sposobnosti. Ušeničnikovo odlično maturitetno spričevalo iz leta 1888 potrjuje izvrstnega in marljivega dijaka Cesarsko-kraljeve gimnaziji v Ljubljani.

Po opravljeni maturi je po tehtnem premisleku vstopil v bogoslovje in se odločil za duhovniški poklic. Tedanji ljubljanski škof Jakob Missia ga je poslal na študij v Rim, kamor je že leto prej poslal študirat tudi Aleševega brata Franca. Aleš Ušeničnik je bival v zavodu Germanik in študiral na papeški univerzi Gregoriana, kjer se je dobro seznanil s sholastiko ter zlasti s filozofijo sv. Tomaža Akvinskega, ki je odločilno zaznamovala njegovo filozofsko usmeritev.

Ušeničnik je na Gregoriani po zagovoru pred izpitno profesorsko komisijo filozofov 26. junija 1891 najprej dosegel doktorat iz filozofije. Člani so potrdili uspešnost opravljenega zagovora.⁵²⁶ V Rimu je ostal še 4 leta. 28. oktobra 1894 je bil v Germaniku posvečen v duhovnika,⁵²⁷ 1. junija 1895 pa je na Gregoriani uspešno opravil zagovor in postal še doktor teologije.⁵²⁸

Po zaključenem študiju v Rimu se je Ušeničnik vrnil v domovino in ljubljanski škof Jakob Missia ga je 13. julija 1895 imenoval za kaplana v Stari Loki.⁵²⁹ Ušeničnik je kaplansko službo v Stari Loki opravljal le dobro leto, nato je bil 5. novembra 1896 imenovan za stolnega vikarja pri sv. Nikolaju v Ljubljani.⁵³⁰

Ko je Ušeničnik prišel v Ljubljano, je 24. marca 1897 nastopil službo stolnega vikarja ter obenem učiteljsko službo na bogoslovnem učilišču kot nadomestni profesor Janeza Evangelista Kreka oziroma suplent fundamentalne teologije in filozofije

⁵²⁵ Bernarda Jesenko Filipič, Duhovna in materialna kultura Poljan v 19. stoletju, v: *Iskalca resnice: Aleš Ušeničnik in njegov brat Franc* (ur. Majda Debeljak), Poljane; Ljubljana 2018, str. 31.

⁵²⁶ Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU) IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Doktorska diploma iz filozofije, 1891. Ohranjena doktorska diploma je poznejši lastnoročni Ušeničnikov prevod latinskega dokumenta, ki ga je opravil za službene potrebe kot uslužbenec Univerze. Podobno je tudi z naslednjimi dokumenti, ki jih navajamo, saj gre za poznejše prevode ali prepise izvirnih odločb.

⁵²⁷ Jožko Pirc, *Aleš Ušeničnik in znamenja časov*, Ljubljana 1986, str. 22 (dalje: Pirc, *Ušeničnik in znamenja časov*).

⁵²⁸ ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Doktorska diploma iz bogoslovja, 1895.

⁵²⁹ ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Imenovanje Aleša Ušeničnika na mesto kaplana v Stari Loki, 1895.

⁵³⁰ ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Imenovanje Aleša Ušeničnika na mesto stolnega vikarja v Ljubljani, 1896.

na škofijskem bogoslovnem učilišču v Ljubljani.⁵³¹ Ušeničnik od tedaj ni več zapustil profesorske službe in je med študenti deloval vse do konca druge svetovne vojne.

1.2 Slovstvena dejavnost

Ušeničnik je bil zelo ploden pisec in pisanje je bilo poleg učiteljskega dela njegova glavna dejavnost, ki je dopolnjevala njegovo predavateljsko delo. Seznam njegovih objavljenih del je eden najobširnejših v slovenski strokovni literaturi.⁵³² S svojimi spisi je posegal na področja kulture, družbe in znanosti.

Pisateljski talent je pokazal že v gimnazijskih letih, ko je pisal pesmi in prozo ter svoja dela objavljaval v *Ljubljanskem zvonu* in alozijeviškem glasilu *Domače vaje*. Pozneje je kot rimski bogoslovec objavil pesmi v katoliški reviji *Dom in svet*. Do leta 1904 je napisal okrog 140 pesmi, nato je prenehal z umetniškim ustvarjanjem in se v celoti posvetil strokovnemu delu.⁵³³

V naslednjih letih je pisal predvsem filozofske in sociološke razprave ter postajal vse bolj vpliven duhovni, kulturni, umetniški in socialno-politični oblikovalec katoliške misli. Do leta 1919, ko je postal univerzitetni profesor, se je Ušeničnik že uveljavil kot vodilni slovenski humanistični katoliški izobraževalec.⁵³⁴ K temu je gotovo pripomoglo njegovo publicistično delo, saj je do tedaj objavil že pet samostojnih knjig in nepregledno število strokovnih člankov, zlasti v znanstvenih revijah *Katoliški obzornik* in *Čas*.⁵³⁵ V njih je objavil več kot 150 razprav, poročil, ocen in beležk. V celoti je v teh dveh revijah sam napisal eno tretjino vseh člankov in razprav. V obdobju pred letom 1919 je izdal dve veliki knjižni deli: *Sociologija* (1910) in *Knjiga o življenju* (1916).⁵³⁶ V uslužbenskem listu Univerze Ušeničnik sam obe knjigi navaja kot svoji najpomembnejši deli tistega časa.⁵³⁷

⁵³¹ ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Imenovanje Aleša Ušeničnika na mesto suplenta na škofijskem bogoslovnem učilišču v Ljubljani, 1897.

⁵³² Pirc, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 23.

⁵³³ Goran Šušnjar, Aleš Ušeničnik kot pesnik, v: *Iskalca resnice: Aleš Ušeničnik in njegov brat Franc* (ur. Majda Debeljak), Poljane; Ljubljana 2018, str. 59.

⁵³⁴ Majda Debeljak, Na poti, str. 42.

⁵³⁵ Ušeničnik je obe znanstveni reviji tudi urejal. Urednikovanje *Katoliškega obzornika*, znanstvenega glasila Leonove družbe, je sprejel leta 1897 in to delo opravljal do leta 1906. Ušeničnik je že v študentskih letih občudoval osebnost tedanjega papeža Leona XIII. in je leta 1896 postal prvi tajnik slovenske Leonove družbe, ki je zbiral katoliške izobražence. V svojih filozofskih in apologetskih člankih je obravnaval znanstvena in nazorska vprašanja s katoliškega stališča. Za apologijo katoliškega nauka je dozoril v rimskem okolju ob liku izobraženega, dobrohotnega in pobožnega papeža Leona XIII. Po preimenovanju *Katoliškega obzornika* v revijo *Čas*, je v letih 1907–1919 urednikoval in veliko objavljaval tudi v tej reviji. Glej: Anton Strle, Ob stoletnici rojstva doktorja Aleša Ušeničnika, v: *BV* 28 (1968), št. 3–4, str. 180 (dalje: Strle, Ob stoletnici); Debeljak, Na poti, str. 42.

⁵³⁶ Ušeničnik je na bogoslovnem učilišču poučeval sociologijo zaradi odsotnosti dr. Kreka. Knjigo *Sociologija* je napisal za študijske namene študentov – bogoslovcev, a je tudi v mednarodnem prostoru veljala za pomembno delo. Filozofsko in apologetsko delo *Knjiga o življenju* je bilo zaradi literarne vrednosti prevedeno v češčino, hrvaščino in nemščino. Glej: Pirc, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 30.

⁵³⁷ ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Izpisek iz uslužbenskega lista Aleša Ušeničnika, 8. marca 1938 (dalje: ZAMU IV – 69, Izpisek).

Po desetletju delovanja Teološke fakultete je Ušeničnik ob koncu leta 1928 pripravil poročilo o svojih objavah. V obdobju 1919–1928 je kljub zahtevnim vodstvenim službam (bil je dvakrat dekan Teološke fakultete in enkrat rektor Univerze) napisal in objavil kar šest knjig⁵³⁸ in vrsto razprav, največ v *Času*. V poročilu je dodal tudi preglede, poročila, recenzije ter beležke o univerzitetnih in drugih znanstvenih dogodkih. Večino recenzij tujih znanstvenih del je objavil v fakultetnem znanstvenem glasilu *Bogoslovni vestnik*.⁵³⁹

V naslednjem desetletju je do upokojitve leta 1938 napisal še osem knjig, mnogo člankov in recenzij s filozofskega, teološkega in socialnega področja. Po upokojitvi je v posameznih zvezkih izdal svoje spise, ki jih je zbral v veliko zaključeno delo *Izbrani spisi*. Prvi trije zvezki so izšli v letih 1939 in 1940, preostalih sedem pa do leta 1941 v Ljubljani. Zagrebška znanstvena revija *Bogoslovna smotra* je objavila recenzijo prvih treh zvezkov. Dr. Franjo Šanc, profesor filozofije, je leta 1940 zapisal: »Ovo su prva tri [...] svezaka, u kojima će nam Aleš Ušeničnik podati svoje izabrane spise. Tako se ispunjava želja svih onih, koji su pratili divni rad našeg učenjaka filozofa, sociologa, teologa. Više od 45 godina posvećuje svoje vanredne sposobnosti znanosti i narodu i Crkvi, kao jednoj uzvišenoj životnoj svrsi. Ovaj zanos i plemenita ljubav očituje se u čitavome njegovu radu te čini njegove knjige, rasprave i recenzije privlačivima, kao što ih malo nalazimo u suvremenoj literaturi. Uz velike kvalitativne rijetke odlike ističe se i kvantitativna veličina Ušeničnikovih djela.«⁵⁴⁰

Med drugo svetovno vojno je objavljial v glasilu *Revija katoliške akcije* in dnevniku *Slovenec*. Tedaj je posegal na domače družbeno področje in opogumljal ljudi za krščansko življenje ter se odklonilno opredeljeval do komunistične revolucije.⁵⁴¹

Ušeničnik je bil znan po svoji lepi slovenščini, obvladal pa je seveda tudi več tujih jezikov, zato se je poleg pisanja posvetil tudi prevajalstvu, posebno del, povezanih s področji njegovega delovanja. V slovenščino je prevedel papeški okrožnici *Quadragesimo anno* in *Divini Redemptoris*, prvih 26 vprašanj prvega dela *Summe* sv. Tomaža, Sončno pesem sv. Frančiška Asiškega in jezikovno predelal duhovno delo Tomaža Kempčana *Hoja za Kristusom*.⁵⁴²

⁵³⁸ Prva knjiga je *Uvod v krščansko sociologijo* (1920), druga je zbirka *Uvod v filozofijo* (Spoznavno-kritični del (1921), Metafizični del (1924), Ontologija (1924) in *Socialno vprašanje* (1925) ter *Socialna ekonomija* (1926).

⁵³⁹ Arhiv Teološke fakultete (ATF), fascikel 39 (Spisi 1928–1931), Poročilo o literarnem delu dr. Aleksija Ušeničnika [prepis], 4. 12. 1928.

⁵⁴⁰ Franjo Šanc, Ušeničnik dr. Aleš: *Izbrani spisi*. I. zvezek, Ljubljana 1939. i 1940., v: *Bogoslovna smotra* 28 (1940), št. 4, str. 302.

⁵⁴¹ Pirč, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 33.

⁵⁴² Pirč, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 34; Debeljak, *Na poti*, str. 42.

2 UNIVERZITETNI PROFESOR

2.1 Učiteljsko delovanje na bogoslovnem učilišču v Ljubljani

Ušeničnik je na bogoslovnem učilišču v Ljubljani poučeval od leta 1897 pa vse do zadnjega študijskega leta 1918/19, že naslednje leto pa je ta zgolj cerkvena škofijska ustanova postala državna univerzitetna Teološka fakulteta. V zadnjem študijskem letu delovanja bogoslovnega učilišča je bil Ušeničnik član proforskega zbora.⁵⁴³

Po treh suplentskih letih – leta 1897 je za Janezom Ev. Krekom, ki je bil izvoljen za državnega in deželnega poslanca, v bogoslovju začel predavati osnovno bogoslovje in filozofijo – je ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič Ušeničnika imenoval za rednega profesorja za dogmatično teologijo. Ušeničnik je na tem položaju nasledil učitelja dogmatike Frančiška Lampeta, ki je umrl septembra 1900. Z odlokom knezoškofijskega ordinariata v Ljubljani je bil 1. oktobra 1900 imenovan za profesorja specialne dogmatike na bogoslovnem učilišču.⁵⁴⁴

Že od prvih učiteljskih let je Ušeničnik po pričevanju njegovih študentov slovel kot izvrsten predavatelj. Njegov proforski lik je odseval njegovo urejeno, filozofsko in duhovno poglobljeno osebnost, tudi med predavanji je bil zbran in zazrt v globino snovi, ki jo je razlagal, a je obenem znal globoke resnice podati jasno in razumljivo. Po pripovedovanju slušateljev, ki so na bogoslovnem učilišču poslušali njegova latinska predavanja iz dogmatike, se je Ušeničnik dobesedno zamaknil v globino obravnavane snovi. Enako so pozneje študentje Teološke fakultete pri obiskovanju predavanj iz filozofije uživali učiteljev žar pri podajanju zahtevne stvari in so o njegovih temah predavanj tudi sami razpravljali izven predavanj; imeli so ga za odličnega profesorja.⁵⁴⁵ Za predavanja se je poglobil tudi v študij sociologije in za Krekom, ki je 1901 izdal *Socializem*, v katerem predstavlja socialistično gibanje v svetu, sam napisal in leta 1910 izdal *Sociologijo*, ki jo lahko označimo kot mednarodno primerljiv in obsežen učbenik o družbi. Sociologija se je kot veda šele razvijala in številni sociologi so bili nasprotniki Cerkve, tako da je Ušeničnikovo delo mednarodno primerljiva in kritična študija temeljnih vprašanj, kot je zapisal Vinko Potočnik.⁵⁴⁶

⁵⁴³ Bogdan Kolar, Delovanje Teološke fakultete med letoma 1919 in 1952, v: *90 let Teološke fakultete v Ljubljani* (ur. Bogdan Kolar), Ljubljana 2009, str. 60 (dalje: Kolar, Delovanje Teološke fakultete).

⁵⁴⁴ ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Imenovanje Aleša Ušeničnika na mesto rednega profesorja na škofijskem bogoslovnem učilišču v Ljubljani, 1900.

⁵⁴⁵ Glej: Strle, Ob stoletnici, str. 186; 189–90; Pirc, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 24–25.

⁵⁴⁶ Vinko Potočnik, Ušeničnik in sociologija, v: *Aleš Ušeničnik: čas in ideje: 1868–1952* (ur. M. Ogrin in J. Juhant), Celje; Ljubljana 2004, str. 155.

2.2 Ustanovitev Teološke fakultete in Univerze v Ljubljani

V študijskem letu 1918/19 so potekale temeljite priprave na ustanovitev slovenske državne univerze v Ljubljani. Glavni organizacijski odbor za ustanovitev univerze je bila Vseučiliška komisija, ki se je oblikovala novembra 1918 in je v sodelovanju z narodno vlado vse leto urejala organizacijske zadeve za začetek delovanja Univerze. Bogoslovni profesor Aleš Ušeničnik je bil član Vseučiliške komisije od začetka, saj je bil prisoten že na njeni ustanovni seji 5. decembra 1918, in je v nadaljnjem delu komisije še z nekaj drugimi predavatelji z bogoslovnega učilišča zastopal interese teologov. Ti so zagovarjali takojšnjo ustanovitev Teološke fakultete v Ljubljani in s tem prvi dali pobudo za organiziranje celotnega visokega univerzitetnega šolstva v domovini namesto vzpostavitve začasnih vzporednih slovenskih stolic na univerzi v Zagrebu, kar je bil prvotni načrt Vseučiliške komisije.⁵⁴⁷

Januarja 1919 je komisija sprejela predlog teologov za ustanovitev Teološke fakultete z zahtevo po predavanjih v slovenskem in ne v latinskem jeziku, kot je bilo v navadi na bogoslovnem učilišču.⁵⁴⁸ Zahteve po ustanovitvi univerze so bile v naslednjih mesecih dovolj odločne, da so pri Vseučiliški komisiji v marcu ustanovili posamezne podkomisije, ki so pripravljale organizacijsko delo za ustanovitev posameznih fakultet. Eden izmed treh članov teološke subkomisije je bil tudi Aleš Ušeničnik (poleg njega še profesorja Janez Zore in Josip Srebrnič). Ušeničnik je deloval tudi v podkomisiji za novo univerzitetno knjižnico.⁵⁴⁹

Teološka Vseučiliška podkomisija je morala organizirati učiteljski zbor bodoče Teološke fakultete. Vsak kandidat je moral pridobiti potrditev o strokovni kvalifikaciji od ene izmed tujih delujočih fakultet. Teologi so se za pridobitev potrdila obrnili na teološko fakulteto v Zagrebu, ki je 21. marca 1919 že izdala potrdilo za učiteljsko usposobljenost prvih treh profesorjev.⁵⁵⁰ Po pridobljenem priznanju so bili trije profesorji predlagani Vseučiliški komisiji in 31. avgusta 1919 z regentovim ukazom uradno postavljeni v službo na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani. Ušeničnik je bil torej med prvimi tremi profesorji, ki so nastopili službo na Teološki fakulteti in ga lahko štejemo med prve sodelavce novonastale Univerze v Ljubljani. 1. oktobra 1919 je uradno vstopil v učni kolegij in zasedel stolicu za krščansko filozofijo. Na Teološki fakulteti je Ušeničnik spet začel predavati filozofijo, ki se je ločila od osnovnega bogoslovja, in še naprej

⁵⁴⁷ Tatjana, Dekleva, Teološka fakulteta ljubljanske univerze, v: *Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani skozi čas in prostor* (ur. Jože Ciperle), Ljubljana 2008, str. 30 (dalje: Dekleva, Teološka fakulteta).

⁵⁴⁸ Dekleva, Teološka fakulteta, str. 30; Štrle, Ob stoletnici, str. 186.

⁵⁴⁹ Maks Miklavčič in Marijan Smolik, Teološka fakulteta, v: *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani: 1919–1969* (ur. Roman Modic), Ljubljana 1969, str. 568 (dalje: Miklavčič in Smolik, Teološka fakulteta).

⁵⁵⁰ Kolar, Delovanje Teološke fakultete, str. 60.

sociologijo, ki je imela status obveznega stranskega predmeta, kakor je določila teološka podkomisija.⁵⁵¹

2.3 Profesor na Teološki fakulteti

Aleš Ušeničnik je na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani predaval od njenega prvega študijskega leta 1919/20 do poletnega semestra 1937/38, ko se je uradno upokojil, nato pa v omejenem obsegu poučeval še po upokojitvi.

Študijski predmeti, ki jih je na Teološki fakulteti predaval Ušeničnik, so bili uvrščeni v filozofsko-dogmatično skupino. Kot profesor je bil znotraj skupine odgovoren za področje krščanske filozofije.⁵⁵² Skupina se je šele po Ušeničnikovi upokojitvi v študijskem letu 1940/41 razdelila v ločeni skupini za filozofijo in dogmatiko.⁵⁵³ Sociologija, ki jo je do leta 1933 predaval Ušeničnik, je sprva (do leta 1923) sodila v moralno, pravno in pastoralno skupino, nato pa je bila pridružena filozofsko-dogmatični skupini. Ušeničnik je bil tudi predstojnik filozofskega seminarja na Teološki fakulteti.⁵⁵⁴

Seznami predavanj za predavanja na Univerzi Kraljevine SHS v Ljubljani (od leta 1929 imenovana Univerza kralja Aleksandra I. v Ljubljani) za obdobje 1920–1938 vsebujejo tudi predmete na urnikih Teološke fakultete.⁵⁵⁵ Na osnovi seznamov predavanj lahko ugotovimo, da je Aleš Ušeničnik v času svojega delovanja na Teološki fakulteti poleg glavnih filozofskih predmetov v različnih obdobjih poučeval tudi sociologijo, filozofsko oziroma racionalno psihologijo kot del posebne metafizike in vsako leto izvajal filozofski seminar. V teku študijskih let so se spreminjala imena in vsebinski poudarki filozofskih predmetov, Ušeničnik pa je prilagajal tudi njihovo obsežnost in izvedbo. Na seznamu predavanj se glede na posamezna leta izmenjujeta predmeta osnovna filozofija in posebna filozofija. V Osnovni filozofiji je po klasični sholastični razdelitvi obravnaval *Logiko*, *Kritiko* in *Ontologijo* kot temeljne in izhodiščne panoge filozofije, kakor jih je poznala klasična filozofija.⁵⁵⁶ Predmet *Posebna filozofija* se je delil v *Kozmologijo*, *Psihologijo* in *Teodicejo* oziroma *Filozofsko teologijo*.⁵⁵⁷ *Logika* je uvodna panoga filozofije in že pri Aristotelu nakazuje pot človekovega mišljenja. Sholastiki so ji dodali v novem veku še *Kritiko*, ki se ukvarja z vprašanjem, ali in kako naše mišljenje »zadeva« resničnost. Novoveški filozofi,

⁵⁵¹ Janko Polec, *Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo*, Ljubljana 1929, str. 227–229; 478 (dalje: Polec, *Ljubljansko višje šolstvo*).

⁵⁵² ATF, fascikel 37 (Spisi 1924–1927), Stroke in nastavniki na Teološki fakulteti, I. 1926–27.

⁵⁵³ Drago Ocvirk in Bogdan Dolenc, Katedra za osnovno teologijo, v: *Bogoslovni vestnik* 50 (1990), št. 1–2, str. 63.

⁵⁵⁴ Polec, *Ljubljansko višje šolstvo*, str. 330.

⁵⁵⁵ Glej: ZAMU, Seznam predavanj na univerzi kraljestva/Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani [1920–1929]; Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani [1929–1938] (dalje: ZAMU, Seznam predavanj).

⁵⁵⁶ ATF, fascikel 39 (Spisi 1928–1931), Poročilo redn. prof. dr. Al. Ušeničnika za l. 1929/30, 1. junija 1930.

⁵⁵⁷ ATF, fascikel 39 (Spisi 1928–1931), Poročilo rednega profesorja dr. Ušeničnika Al. za 1930/31, 28. junija 1931.

posebno Kant, so namreč postavili pod vprašaj naše dojemanje resničnosti in (neo)sholastiki so odgovarjali s kritično presojo sposobnosti človeškega uma, da doseže resnico. *Ontologija* oziroma *Splošna metafizika* (beseda metafizika izvira od poimenovanja temeljnega Aristotelovega dela) obravnava temelje oziroma načela bivajočega (vsega, kar je) in nakazuje splošno-filozofska načela razumevanja resničnosti. Posebna metafizika pa se ukvarja s posebnimi predmeti resničnosti: kozmologija s svetom (gr. *kosmos* = svet), psihologija s človekom (od gr. *psyché* = duša) in teodiceja (gr. *Theos* = Bog in lat. *dicere* = govoriti) z Bogom. Filozofsko je bil to klasičen okvir razčlenjevanja človeške, z umom dosegljive resničnosti.

Pri predavanjih je Ušeničnik uporabljal svoje skripte. Za predmet *Uvod v filozofijo* je že leta 1921 pripravil učbenik *Spoznavno-kritični del*, tri leta pozneje pa izdal še *Metafizični del*. Obe deli skupaj sestavljata zaokroženo celoto *Uvod v filozofijo*. Verjetno je pri predavanjih uporabljal tudi skripto *Ontologija* iz leta 1924, ki jo je dodal zbirki *Uvod v filozofijo*, s čimer je presegel zgolj »uvodne« vsebine in že razvil izdelan nauk o temeljnih spoznavoslovnih in bivanjskih vprašanjih filozofije.⁵⁵⁸

Ušeničnik je vsako študijsko leto izvajal filozofski seminar. Seminarja kljub napovedi v seznamu predavanj ni izvajal le v letu svojega rektorata, ker so mu izvedbo preprečile mnoge delovne obveznosti. Pri seminarju je skozi leta obravnaval različne filozofske teme pri sv. Tomažu Akvinskem, eno leto pa tudi nauk sv. Avgušтина o spoznavanju Boga. Študentje so morali pripraviti pisne vaje ali seminarske naloge, ki so jih zagovarjali na disputaciji.

Aleš Ušeničnik je na Teološki fakulteti služboval do leta 1938, ko se je upokojil. Znano je, da je »*Summo*« sv. Tomaža Akvinskega honorarno predaval tudi po upokojitvi.⁵⁵⁹ To pomeni, da se je z učiteljskim delom ukvarjal še globoko v drugi polovici sedemdesetih let svojega življenja. Pri tem je bila očitna Ušeničnikova ljubezen do profesorskega dela, hkrati pa je s svojim znanjem do skrajnih moči služil Teološki fakulteti, ki je velikega strokovnjaka v svoje predavalnice sprejemala z odprtimi rokami. Po prevratnih družbenih in duhovnih spremembah, ki so na Slovenskem nastopile ob koncu druge svetovne vojne, se je Ušeničnik umaknil v zasebnost in prenehal intelektualno nastopati v javnosti.⁵⁶⁰ Tudi nova oblast je z nepotrditvijo Ušeničnika kot člana SAZU nakazala, da v novi politični resničnosti v javnosti zanj ni mesta. Prav tako mu seveda nova politika, kot ostalim krščanskim, posebej nekdanjim vplivnim ljudem ni dopuščala nobenih javnih nastopov ali omemb.

⁵⁵⁸ Pirc, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 31.

⁵⁵⁹ Pirc, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 24; Miklavčič in Smolik, Teološka fakulteta, str. 570.

⁵⁶⁰ Mateja Tominšek, Dr. Aleš Ušeničnik (1868–1952), katoliški filozof, teolog, pisatelj, urednik in kulturni delavec, v: *Aleš Ušeničnik: čas in ideje: 1868–1952* (ur. M. Ogrin in J. Juhant), Celje; Ljubljana 2004, str. 17.

Ušeničnik je vsa učiteljska leta na bogoslovnem učilišču in na Teološki fakulteti veljal za velikega misleca in uglednega profesorja. Vodstvo Univerze v Ljubljani mu je v novjšem času priznalo status pomembnega filozofa in teologa, ki se je v zgodovini Univerze vpisal med rektorje-znanstvenike, ki so bili poleg vodstvenega dela uveljavljeni tudi kot znanstveniki.⁵⁶¹ Pregled zaposlenih predavateljev in predmetov na Teološki fakulteti po prvem desetletju njegovega delovanja vsebuje tudi krajši akademski opis profesorjev. Zapis o Alešu Ušeničniku pravi: »Odlikuje se po jasnosti in preciznosti filozofskih načel«. ⁵⁶² Ušeničnik se je s strokovnostjo in uspešnim vodstvenim ter organizatorskim delovanjem vpisal v zgodovino slovenskega visokega šolstva kot eden izmed pobudnikov in prvakov slovenske Univerze v Ljubljani. Uvršča se med ustanovitelje Univerze in prve profesorje univerzitetne članice Teološke fakultete.

2.4 Vodstvene službe na Teološki fakulteti in Univerzi v Ljubljani

Ušeničnikovo veljavo na Univerzi v Ljubljani dokazujejo njegove vodstvene službe, ki jih je opravljal na Teološki fakulteti in na Univerzi. Na fakulteti je bil trikrat izvoljen za dekana, enkrat pa tudi za rektorja celotne Univerze. Lahko se vprašamo, zakaj je v skoraj dvajsetih letih univerzitetnega službovanja poleg predanega učiteljskega dela prevzel toliko vodstvenih nalog v univerzitetni upravi in celo na čelu Univerze. Ušeničnik se je najprej izkazal kot profesor in vrhunsko izobražen intelektualci, ki je bil poznan po svojem kulturnem, duhovnem in družbeno-političnem vplivu ter delovanju. V ožjem smislu je bilo za izvolitev v rektorsko službo odločilnega pomena njegovo članstvo v Vseučiliški komisiji in zasluge pri vzpostavljanju ljubljanskega univerzitetnega šolstva. Prav tako je na to vplivala njegova predavateljska dejavnost in vodstvene službe v bogoslovnem semenišču ter njegov prispevek pri ustanovitvi Univerze in Teološke fakultete kot njenega sestavnega dela. V življenju mlade slovenske univerze je vseskozi sodeloval. Poglejmo si vodstvene in upravne službe, ki jih je Aleš Ušeničnik opravljal v okviru fakultete in univerze.

V študijskem letu 1920/21 je bil prvič dekan Teološke fakultete. Ohranjen je dopis dekanata, ki škofijskemu ordinariatu sporoča izvolitev novega dekana. Dokument z dne 13. julija 1920, ki ga je podpisal prvi dekan dr. Franc Ušeničnik, pravi: »Podpisani dekanat s tem poroča, da je teološka fakulteta pri seji dne 25. junija t.l. izvolila profesorja dr. Aleša Ušeničnika za dekana za študijsko leto 1920/21«. ⁵⁶³ Dekansko službo je opravljal eno leto. V tem letu so študijske predmete na fakulteti razdelili v pet skupin. Poleg že omenjene filozofsko-dogmatične

⁵⁶¹ Mencinger, Rektor, str. 9.

⁵⁶² ATF, fascikel 37 (Spisi 1924–1927), Dr. Ušeničnik Aleš.

⁵⁶³ NŠAL, Spisi V., fascikel 276 (Teološka fakulteta), mapa 1920, Poročilo o izvolitvi novega dekana za študijsko leto 1920/21, 13. julija 1920.

skupine so bile osnovane še biblična skupina, moralno-pravno-pastoralna skupina, skupina za cerkveno zgodovino in skupina za cerkveno umetnost. Začela je izhajati znanstvena revija *Bogoslovni vestnik*.⁵⁶⁴ Po tedanji navadi je po letu dekanovanja naslednje leto (1921/22) opravljal delo prodekana.⁵⁶⁵ Drugič je dekanoval v študijskem letu 1926/27 (prodekan 1927/28). Še tretjič je bil izvoljen za dekana za študijsko leto 1932/33 (prodekan 1933/34).⁵⁶⁶

Vrhunec Ušeničnikovega univerzitetnega upravnega dela je bila njegova izvolitev za četrtega rektorja celotne Univerze v Ljubljani, ki jo je vodil eno leto. Univerzitetni svet ga je junija 1922 izvolil za rektorja ljubljanske Univerze v letu 1922/23. Ušeničnik je bil izbran po dveh krogih glasovanja. V drugem krogu je dobil več glasov kot profesor matematike dr. Josip Plemelj. Ušeničnik skladno s svojo skromno osebnostno držo ni silil v ospredje in so ga univerzitetni profesorski kolegi morali prepričevati, da je sprejel odgovorno službo.⁵⁶⁷ Vsekakor razmere v življenju univerze tedaj niso bile lahke. Rektor se je moral spopasti z beograjskimi centralističnimi pritiski in podobnim centralistično usmerjenim delom slovenske politike, ki ni bila naklonjena samostojni slovenski Univerzi. Slabo finančno stanje je v študijskem letu 1922/23 komaj zadostovalo za izplačilo honorarjev in najnujnejše dolgove.⁵⁶⁸ Da je študijsko leto »poteklo razmeroma mirno«⁵⁶⁹, je bil gotovo zaslužen tudi rektor Ušeničnik, ki se je izkazal s preudarnim vodenjem Univerze. Čeprav je bil osebnostno skromen in usmerjen k spekulativnemu premišljevanju, se je izkazal tudi v praktičnem delu.⁵⁷⁰ V naslednjem študijskem letu 1923/24 je bil prorektor.

Poleg vodstvenih služb je bil Ušeničnik pogosto član različnih univerzitetnih upravnih organov. Kot redni profesor je bil v strukturi akademskih oblasti vedno član univerzitetnega sveta, ki so ga sestavljali rektor (predsednik), prorektor (podpredsednik), poslovodja in vsi redni profesorji.⁵⁷¹ V treh dekanskih mandatih je bil kot dekan avtomatično tudi član univerzitetne uprave, ki so jo sestavljali rektor in dekani posameznih fakultet. V letu rektorata je bil po svoji funkciji predsednik univerzitetnega sveta. Po izteku rektorskega mandata je bil eno leto prorektor in s tem podpredsednik univerzitetnega sveta.⁵⁷² V zaporednih letih 1932/33 in 1933/34 je bil kot dekan in prodekan član univerzitetnega

⁵⁶⁴ Marijan Smolik, *Kronika državne Teološke fakultete (1919–1952)*, v: *BV* 29 (1969), št. 3–4, str. 172.

⁵⁶⁵ ZAMU, Seznam predavanj na univerzi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani za zimski semester 1921/22 [akademične oblasti] (dalje: ZAMU, Seznam predavanj za študijsko leto).

⁵⁶⁶ Glej: ZAMU, Seznam predavanj [za navedena študijska leta].

⁵⁶⁷ Ciperle, Dr. Aleš Ušeničnik, str. 11; Metod Mikuž, *Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919–1945*, v: *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani: 1919–1969* (ur. Roman Modic), Ljubljana 1969, str. 70 (dalje: Mikuž, *Gradivo za zgodovino univerze*).

⁵⁶⁸ Polec, *Ljubljansko višje šolstvo*, str. 249; Kolar, *Delovanje Teološke fakultete*, str. 61.

⁵⁶⁹ Mikuž, *Gradivo za zgodovino univerze*, str. 70.

⁵⁷⁰ Ciperle, Dr. Aleš Ušeničnik, str. 11.

⁵⁷¹ Glej: ZAMU, Seznam predavanj za študijsko leto 1920/21 [akademične oblasti].

⁵⁷² Glej: ZAMU, Seznam predavanj; Polec, *Ljubljansko višje šolstvo*, str. 461–465.

senata, ki je bil najmlajši univerzitetni upravni organ in v predhodnih letih še ni deloval.⁵⁷³ Univerzitetni svet ga je 30. julija 1936 izbral za namestnika člana pri nižjem disciplinskem sodišču.⁵⁷⁴

2.5 Ušeničnik in ustanovitev Akademije znanosti in umetnosti

Ušeničnik je bil eden najvplivnejših ustanoviteljev naše največje znanstvene in umetnostne ustanove, Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Rektor Univerze dr. Rado Kušej je Ušeničnika 8. decembra 1937 imenoval za enega od sedmih članov *Znanstvenega društva za ustanovitev Akademije*, člani pa so ga na seji 11. decembra 1937 izvolili za predsednika.⁵⁷⁵ Skupaj s Franom Ramovšem je z veliko zavzetostjo vodil pogajanja s pristojnimi v Vladi.⁵⁷⁶ Ustanovitvi sta nasprotovali Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu in Srbska akademija znanosti in umetnosti v Beogradu. Po zavzetem delovanju odbora in ob podpori dr. Antona Korošca je bila Akademija znanosti in umetnosti 11. 8. 1938 z vladnim odlokom ustanovljena in 31. 8. istega leta je bil objavljen dekret o njeni ustanovitvi v uradnem listu *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*. Ušeničnik je postal prvi (starostni) predsednik Akademije znanosti in umetnosti (AZU).

Nova oblast, ki je 21. junija 1948 imenovala nove oziroma potrjevala že imenovane člane AZU, ni potrdila njegovega članstva v akademiji. Predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU) dr. France Kidrič je 25. junija 1948 Ušeničnika obvestil, da Prezidij ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije na predlog Prezidija AZU ni potrdil njegovega članstva v akademiji. Uglednemu profesorju, ki je neposredno sodeloval pri ustanovitvi iste akademije, se je SAZU le zahvalila za preteklo sodelovanje.⁵⁷⁷ Ušeničnik je namreč s SAZU od glavnega tajnika dr. Frana Ramovša 3. julija istega leta prejel čestitko ob 80. rojstnem dnevu, v kateri so mu z izbranimi besedami priznali pomembno vlogo v začetkih akademije. Med drugim je zapisano: »*Delo je bilo vsebina Vašega življenja, delo, posvečeno dobri misli in poštenemu človeku*«. ⁵⁷⁸ Čeprav je Osvobodilna fronta (OF) ob koncu vojne izdala potrdilo, da Ušeničnik med okupacijo ni sodeloval z okupatorjem ali kvizlinškimi organizacijami,⁵⁷⁹ v povojnem javnem življenju ni bil deležen nikakršnih časti. To prezrtost dr. Ušeničnika s strani nove elite lahko pripišemo njegovemu slovesu najpomembnejšega

⁵⁷³ Glej: ZAMU, Seznam predavanj za študijsko leto 1932/33; 1933/34 [akademične oblasti].

⁵⁷⁴ ZAMU IV – 69, Izpisek.

⁵⁷⁵ NŠAL, Zapuščine, fascikel 53 (Ušeničnik A.), mapa Društvo AZU v Ljubljani (ustanovitev) 1937–1938, Ustanovni zbor AZU v Ljubljani, 11. decembra 1937.

⁵⁷⁶ Prav tam, Imenovanje Ušeničnika za člana društva AZU, 8. decembra 1937.

⁵⁷⁷ Prav tam, Sporočilo predsednika AZU dr. Ušeničniku o prenehanju članstva v akademiji, 25. junija 1948.

⁵⁷⁸ Glej: Prav tam, Voščilo SAZU ob 80. rojstnem dnevu dr. Aleša Ušeničnika, 3. julija 1948.

⁵⁷⁹ ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Potrdilo OF o Ušeničnikovem nesodelovanju z okupatorjem, 17. decembra 1945.

katoliškega misleca in vodilne osebnosti katoliškega gibanja v času med obema vojnama, ki je v svojih spisih odklanjal komunizem in bil nezaupljiv do OF.⁵⁸⁰ Svet, za katerega se je zavzemal, zanj živel ter ga širil v slovenskem družbenem prostoru, so novi oblastniki z vsemi silami nasilno podirali in vzpostavljali svet, ki ga je Ušeničnik po svoji vesti moral odklanjati. Takšno stališče potrjujejo njegova dela: prevod in komentar okrožnice *Divini redemptoris*, njegovi socialni spisi pred vojno, prevedeni tudi v tuje jezike, in medvojni spisi pod psevdonimom Primož Ločnik, v katerih pojasnjuje temeljne zmote komunizma ter predstavi svoj odnos do komunizma.

3 POMEN

3.1 Znanstvenik in oblikovalec katoliškega gibanja v prelomnih časih

Humanistika je zaradi svoje vpetosti v svetovnonazorske in družbenopolitične tokove v polpreteklem totalitarnem sistemu postala predmet manipulacij in pritiskov. V posebni meri je to veljalo za filozofijo in teologijo, ki sta bili do tedaj na Slovenskem povezani z vero in Cerkvijo. Veri je sistem napovedal načelni spopad.⁵⁸¹ Ušeničnik se je kot pronicljiv in globinsko čuteč krščanski mislec ter presojevalec družbenih tokov dobro zavedal, da je treba trezno, odločno in dosledno slediti zahtevnim družbenim razmeram ter se nanje odzivati. Razumljivo je torej, da njegovo filozofsko in teološko pisanje ni moglo obiti krutega idejnega, političnega in bratomornega spopada, ki je zadel Slovence. Številne znanstvene in poljudnoznanstvene razprave ter članki pred revolucijo in med njo v zahtevnem vojnem času izražajo njegovo žalost in skrb, da nasilnost podira ustaljeni človekov svet, grajen na krščanskih vrednotah. Sicer je bilo tako presojanje stalnica njegove občutljive in umetniško poglobljene osebnosti in humanističnega krščanskega poslanstva. Zato ga lahko štejemo za vodilnega slovenskega filozofa v odličnem smislu tega pojma, saj je v vseh smereh in pogledih sholastično natančno presojal ljudi ter njihovo resničnost in družbene razmere, v katerih so živeli.⁵⁸² V svojih znanstvenih, strokovnih in drugih spisih je Ušeničnik raziskoval bistvena vprašanja sveta in življenja, kot jih je povzel v svoji *Knjigi o življenju*.⁵⁸³ Resničnost je razumel kot uresničenje Božjega kraljestva na Zemlji in si je prizadeval za uveljavitev celovitosti krščanskega sveta, kar so zagovarjali tudi njegovi vplivni sodobniki, škofje Missia, Jeglič, Mahnič ter

⁵⁸⁰ Debeljak, Na poti, str. 43.

⁵⁸¹ Janez Juhant, *Idejni spopad II. Katoličani in revolucija*, Teološka fakulteta, Ljubljana 2010.

⁵⁸² Pirc, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 13.

⁵⁸³ Aleš Ušeničnik, *Knjiga o življenju*, Leonova družba, Ljubljana, 1916.

duhovnika Krek in Korošec kakor tudi večina vodilnih mož najširšega katoliškega gibanja.

Ušeničnik je skrbno presojal razvoj sveta okrog sebe. Pravi, da je sicer »pisal iz znanosti in z znanstveno vestnostjo, vendarle ne iz znanstvene ambicije, temveč zato, da bi slovenska inteligenca bolj doumela resničnost in lepoto svojega krščanskega svetovnega nazora in bi ga bila vesela. Malo sem pisal iz čiste teologije, malo več iz čiste filozofije, največ pa sem obravnaval verska, нравna in vobče kulturna vprašanja pod filozofskim vidikom.«⁵⁸⁴ A. Trstenjak ga označuje za »edinstvenega slovenskega apologeta velikega formata; ni svetovnonazornega vprašanja, ki ga Ušeničnik ne bi obravnaval, zlasti pa ni bilo v zadnjih štiridesetih letih na Slovenskem nobenega kulturnega pojava, do katerega naš filozof ne bi bil zavzel stališča v duhu katoliških načel.«⁵⁸⁵

Po Franetu Jermanu je Ušeničnik »sinonim za prevlado sodobnega tomizma na slovenskih tleh« in »z Ušeničnikom je filozofija na Slovenskem prerasla okvire čitalništva, preproščino in golo popularizatorstvo ter se dvignila na visokošolsko raven.«⁵⁸⁶ Dekan Teološke fakultete dr. Stanko Cajnkar ga je v nagovoru ob smrti (Ušeničnik je umrl 30. marca 1952) označil kot enega »najbolj zaslužnih profesorjev« in poudaril »celotni pomen Ušeničnikovega življenja in dela za slovensko katoliško kulturo.«⁵⁸⁷ Bil je kulturni delavec v najširšem smislu, čigar delo je prevečala »skrb za prvenstvo božjega« in »za preobrazbo vsega našega življenja iz vrelcev vere in krščanske kulture«. Po mnenju povojnega profesorja za dogmatiko (nauk cerkve) Antona Strleta to ne pomeni integralizma, torej ne »nekega religioznega totalitarizma«,⁵⁸⁸ pač pa je Ušeničnik, tako Strle, že pred Drugim vatikanskim cerkveni zborom upošteval samostojnost zemeljskih stvarnosti, se pravi, spoštoval je področja, ki se urejujejo po svojih načelih: npr. umetnost po estetskih, gospodarstvo po ekonomskih itd. Jasno pa je zagovarjal, da je treba povsod spoštovati moralna načela. To je pomenilo tudi, da ni sprejemal svetovnonazorskih smeri, ki bi ta osnovna moralna načela teptala. To velja v posebni meri za komunizem, ki je nasilno posegal v svobodo osebe, njenega imetja in sploh sprevračal dosedanje temelje družbe. Ušeničnik se je o tem večkrat izrazil, tudi med vojno in revolucijo, posebno pa ob izdaji okrožnice Pija XI. *Divini Redemptoris*.⁵⁸⁹

⁵⁸⁴ Aleš Ušeničnik, *Izbrani spisi I*, Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana 1939, str. 5.

⁵⁸⁵ Anton Trstenjak, Aleš Ušeničnik, *Izbrani spisi IV-VI*, Ljubljana 1940, v: *Čas* 35 (1941), str. 139.

⁵⁸⁶ Frane Jerman, *Slovenska modroslovska pamet*, Prešernova družba, Ljubljana, 1987, str. 106–7.

⁵⁸⁷ Stanko Cajnkar, V spomin doktorju Alešu Ušeničniku, v: *BV* 28 (1968), str. 165.

⁵⁸⁸ Anton Strle, Spremljena beseda, v: Pirc, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 8.

Strle navaja: Dr. Stanko Cajnkar, V spomin doktorju Alešu Ušeničniku, priobčeno pozneje, v: *BV* 28 (1968), str. 155–167.

⁵⁸⁹ Aleš Ušeničnik, Iz okrožnice Pija XI. O komunizmu, v: *Čas* 31 (1936/37), str. 357–365.

Njegova *Knjiga načel*⁵⁹⁰ izpostavlja, da so to vodila našega spoznavanja in delovanja ter morajo biti vsepovsod temelj človekovega življenja. Človek brez načel ni človek. Načela pa morajo nujno voditi k Bogu. Tudi na ekonomskem področju je nasproti Gosarju,⁵⁹¹ ki je zagovarjal obresti, Ušeničnik skladno s svojimi krščanskimi moralnimi načeli poudarjal, da so obresti v nasprotju s krščanskim naukom, kot so to razumeli že sholastiki. Ušeničnikova splošna kulturna drža je odsev njegove celostne integralne katoliške drža, saj je po mnenju Jožka Pirca »s tako usmerjenim Časom«⁵⁹² in z drugimi spisi hotel pripomoči »h kulturnemu primatu katoličanov na Slovenskem in k primatu katoliške kulture sploh«.⁵⁹³ To usmerjenost potrjuje tudi Ušeničnikovo nasprotovanje ločitvi Cerkev od države, ki jo je zagovarjal njegov stanovski tovariš, poslanec in politik Janez Evangelist Krek.⁵⁹⁴ Podobno velja za dileme, ki so se pojavile v polemiki med Ušeničnikom in Mihajlom Rostoharjem v *Katoliškem obzorniku* in *Napredni misli*.⁵⁹⁵

Novi vek se odlikuje po filozofskem obratu k subjektu.⁵⁹⁶ Posledica tega obrata je povečevanje človekove samostojnosti in veličine ter obenem spoznanje njegove bede, kot je zapisal Pascal.⁵⁹⁷ Temu sledi krepitev partikularizmov: poudarja se samostojnost posameznikov in stanovskih skupnosti, kar izzove boj starih stanov za ohranitev družbenega položaja in novih (meščanstva in delavstva) za njihovo uveljavitev v razslojeni družbi. Krepi se nacionalna samozavest posameznih narodov. Ušeničnik se je za razliko od mnogih takratnih slovenskih družbenih in kulturnih krogov zavedal »tako imenovane «moderne»«, a je bil prepričan, da je treba kulturno in sploh vse narodnostno delovanje postaviti na metafizične temelje. Svoje znanstvene razprave in širša razmišljanja je sicer postavljajal na antropološke osnove. Iz njih pa je po Ušeničniku izhajala nujnost in smiselnost krščanskega pojmovanja sveta in človeka. Potrditev teh izhodišč in temeljev je Ušeničnik črpal iz presoj filozofske in teološke zgodovi-

⁵⁹⁰ Aleš Ušeničnik, *Knjiga načel* I, II, III, Misijonska tiskarna (Naša pot 5, 9, 15), Domžale–Groblje 1934/36, 1935, 1937.

⁵⁹¹ Andrej Gosar, Glas vpiljočega v puščavi: dvajset let ideoloških trenj in težav v slovenskem krščanskem socialnem gibanju, v: *Revija 2000* (1987).

⁵⁹² Revija Leonove družbe, ki jo je urejal A. Ušeničnik. Leonova družba, imenovana po papežu Leonu XIII., je nastala v Avstriji leta 1892, na Slovenskem pa formalno šele 19. 11. 1896. Imela je svojo revijo *Katoliški obzornik*, ki jo je urejal A. Ušeničnik, sicer tajnik Leonove družbe. Tej reviji je sledil leta 1907 *Čas*. Sicer pa je delovanje Leonove družbe pripravljajal Anton Mahnič z *Rimskim katolikom* in drugo svojo dejavnostjo, ko je širil ideje Leona XIII. na Slovenskem. Po njegovem odhodu je to delovanje prevzel A. Ušeničnik.

⁵⁹³ Pirc, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 144.

⁵⁹⁴ Aleš Ušeničnik, Ločitev Cerkev in države, v: *Čas* 2 (1908), str. 180–192 (Odgovor na izvajanja J. E. Kreka o svobodi znanosti in prepričanja, govor v parlamentu na Dunaju, 4. dec. 1907).

⁵⁹⁵ Prim. Aleš Ušeničnik, Bog in narod, *Katoliški obzornik* 5 (1901), str. 271; Narodni radikalizem 9 (1905), str. 57–64; Narodni radikalizem 10 (1906), str. 217–219, in Rostoharjev narodni radikalizem in vera, v: *Čas* 6 (1912), str. 61–63; Mihajlo Rostohar, Ušeničnik pa narodnost, v: *Napredna misel*, Praga 1912, str. 73–78.

⁵⁹⁶ Rene Descartes, *Meditacije*, Slovenska Matica Ljubljana 1973, str. 42sl.

⁵⁹⁷ Blaise Pascal, *Misli*, Mohorjeva družba, Celje 1986, str. 35–36 (št. 1).

ne ter jih umeščal v razvoj idejnega, političnega in kulturnega. Odločilno vprašanje je bilo, ali vse temelji v Bogu ali ne. Nazori, ki so zanikali Boga, zanj niso bili le idejno pomanjkljivi, pač pa antropološko sporni. V njih bistvu po Ušeničniku korenini razlog za medsebojno obračunavanje in spore med posamezniki ter skupinami oziroma narodi: liberalizem je sprožal kulturni boj, izključevanje vere in Cerkve iz družbe. Komunizem pa je predstavljal nasilno in popolno izključitev drugačnih ter prevrat družbe, kar se je z revolucijo dejansko zgodilo tudi v Sloveniji. Ušeničnik in ostali katoličani so torej osebno doživeli žalostno oziroma tragično potrditev teh zgodovinsko in idejno preverjenih nazorov v prevratu, ki je zajel tudi Slovenijo.

3.2 Slovenska (filozofska) govorica

Ušeničnika odlikuje izreden čut za slovenski jezik oziroma ljubezen do materinščine. Kot pesnik je mojstrsko obvladal slovenščino in skrbno oblikoval pesmi ter tudi v drugih znanstvenih in poljudnih spisih posvečal skrb slovenskemu jeziku. Že smo omenili, kako so učenci njegova predavanja v bogoslovju in na Teološki fakulteti označili kot skrbno izdelana in oblikovana. Ker je na tem področju oral ledino, ga utemeljeno označujemo za odločilnega oblikovalca slovenskega filozofskega in teološkega jezika, saj se je proces oblikovanja strokovnega jezika na tem in tudi na drugih področjih utrjeval s poučevanjem in pisanjem knjig ravno v času njegovega življenja. Poleg njega so imeli v tem procesu pomembno vlogo njegovi sodelavci. Omenimo vsaj dva pomembna Ušeničnikova sodobnika, sholastika Frančiška Lampeta (1859–1900) in laiškega filozofa Janka Pajka (1837–1899). Oba poleg Ušeničnika veljata za pionirja slovenskega filozofskega izrazja. Čeprav so sholastični misleci v bogoslovju predavali latinsko, so svoja filozofska dela pisali v domačem jeziku in tako oblikovali slovensko modroslovno izrazje. Celotno obdobje svoje učiteljske in vzgojiteljske dejavnosti ter tudi v povojnem času je bil Ušeničnik vodilni presojevalec filozofskih tokov v svetu in pri nas ter tako oblikovalec slovenskega filozofskega izrazja. Celo po vojni so ga pri Inštitutu Frana Ramovša SAZU za slovenski jezik redno vključevali kot presojevalca filozofskih pojmov. V zvezi s tem je dobro dodati, da imajo pomembno vlogo pri oblikovanju strokovne slovenščine tudi profesorji novonastale državne slovenske gimnazije Zavoda sv. Stanislava v Šentvidu od leta 1905 dalje.

3.3 Odlikovanja in priznanja

Pomen Ušeničnikovega dela in njegove osebnosti presega akademsko oziroma univerzitetno področje in lahko trdimo, da ima nesporno pomemben delež pri oblikovanju katoliškega življenja in krščanske kulture med Slovenci. Vplival je na skoraj vsa odločilna področja cerkvenega in družbenega življenja.

Vse te njegove sposobnosti, zasluge in dela sta prepoznali državna in cerkvena oblast, ki sta mu podelili več odgovornih služb in častnih nazivov. Čeprav je bil Ušeničnik, kot je zapisal prof. Ramovš, tajnik AZU, v svoji čestitki ob Ušeničnikovi osemdesetletnici, skromen in nadvse delaven človek, so prejeta priznanja izvirala iz spoznanj o ogromnem prispevku ter javnega priznanja njegovega vsestranskega delovanja za Cerkev in slovenski narod. Njegovo delovanje se je odvijalo v času, ko so duhovniki predstavljali pretežni del narodnega izobraženstva in so se laiki šele uveljavljali na tem področju. Kot je potrdil tudi posvet ob 50-letnici smrti, ki sta ga soorganizirala SAZU in TEOF UL,⁵⁹⁸ torej ustanovi, ki jima je Ušeničnik posvetil večino svojih življenjskih energij, je njegova izključitev iz javnega in tudi znanstveno-pedagoškega področja po vojni pomenila krivico do njega – in tudi do ljudi, ki so spoštovali, cenili in sodelovali pri graditvi sveta, v katerega je veroval in si zanj prizadeval.

Ušeničnik je bil član več domačih in mednarodnih kulturnih ter akademskih društev, ki so krepila vlogo znanosti v družbi in združevala znanstvenike z različnih področij. 5. julija 1928 je bil izbran za člana dopisnika Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v filozofsko-pravni skupini.⁵⁹⁹ Leta 1928 je postal častni član Leonove družbe, v kateri je deloval že od njenega začetka (1896).⁶⁰⁰ Leta 1937 je tik pred upokojitvijo postal član papeške rimske akademije sv. Tomaža Akvinskega. To priznanje temelji na izvirnem znanstvenem članku *Reflexio completa*, ki nudi najbolj gotovi temelj spoznanja.⁶⁰¹ Po Ušeničniku gre pri »*reflexio completa*« za popolno povratnost duha, kar pomeni, da se človeški duh pri vsakem spoznanju zaveda tudi gotovosti svojega spoznanja. Gotovost spoznavajočega osebkja je temelj človekove gotovosti pri spoznavanju in dojemanju resničnosti. Seveda pa je članek zgolj konkretna osnova za članstvo, ki izpričuje mednarodno uveljavljenost in pomen njegovega dela na področju filozofije. Ob upokojitvi leta 1938 je Ušeničnik postal tudi častni član Filozofskega društva v Ljubljani. Še v pozni starosti je kot svetovalec za filozofsko terminologijo sodeloval tudi pri pripravi slovarja slovenskega knjižnega jezika.⁶⁰²

Ušeničnik je bil že med prvo svetovno vojno eden najožjih svetovalcev ljubljanskega škofa Jegliča,⁶⁰³ kar pričuje o njegovi veljavi, ki si jo je pridobil s

⁵⁹⁸ Matija Ogrin/Janez Juhant (ur.), *Aleš Ušeničnik: čas in ideje: 1868–1952*, Celje/Ljubljana 2004, str. 320.

⁵⁹⁹ ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Izbor Ušeničnika za člana dopisnika JAZU, 5. julija 1928 [prepis].

⁶⁰⁰ NŠAL, Zapuščine, fascikel 53 (Ušeničnik A.), mapa Društvo Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani (ustanovitev) 1937–1938, Kratak življenjepis (Ušeničnik Aleš) (dalje: NŠAL, Kratak življenjepis); Debeljak, Na poti, str. 42.

⁶⁰¹ Aleš Ušeničnik, O zadnji gotovosti naše izvestnosti. V: *Izbrani spisi III*, Jugoslovanska knjigarna Ljubljana 1940, str. 139–146 (v latinščini: Dr. Alexius Ušeničnik, De reflexione completa in qua intima videtur esse ratio certitudinis, v: *Acta secundi congressus Thomistici internationalis invitande Academiae Romanae S. Thomae Aquinatis*, Romae a die 23 ad 28 Novembris 1936 celebrati; Taurini-Romae zv. III, 1936, 91–96).

⁶⁰² Pirč, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 23; Debeljak, Na poti, str. 43.

⁶⁰³ Pirč, *Ušeničnik in znamenja časov*, str. 23.

profesorskim, pisateljskim in uredniškim delom. Škof Jeglič je 5. oktobra 1914 izdal odlok, s katerim je v soglasju z ljubljanskim stolnim kapitljem Ušeničnika prvič imenoval za prosinodalnega eksaminatorja⁶⁰⁴ za dobo petih let.⁶⁰⁵ 5. marca 1920 je Jeglič Ušeničnika, tedaj že profesorja na Teološki fakulteti ljubljanskega vseučilišča, znova imenoval za prosinodalnega eksaminatorja do naslednje škofijske sinode.⁶⁰⁶ Leta 1924 je bil na ljubljanski škofijski sinodi izvoljen za sinodalnega eksaminatorja.⁶⁰⁷ Škofijski ordinariat je univerzitetnega rektorja Ušeničnika 22. julija 1922 obvestil o veliki časti. Papež Pij XI. ga je namreč imenoval za svojega tajnega komornika (*Cameriere Segreto Soprannumerario*).⁶⁰⁸ V kroniki mestne občine Ljubljana mestni arhivar zapiše, da je bil Ušeničnik kanonik ljubljanske stolnice.⁶⁰⁹ Ob upokojitvi je bil leta 1938 s strani Cerkve odlikovan s prelato apostolskega protonotarja.⁶¹⁰

Generalni vikar Anton Vovk je Ušeničnika 8. marca 1946 imenoval za prosinodalnega sodnika zaradi izpraznjenih mest sinodalnih sodnikov pri škofijskem sodišču v Ljubljani. V dekretu je na Ušeničnika zaradi njegove starosti naslovljena prošnja, da bi službo v danih razmerah sprejel.⁶¹¹ Štiri mesece pozneje, 9. julija 1946, je bil s strani ordinariata (podpisan generalni vikar Vovk) imenovan še za člana škofijskega gospodarskega sveta.⁶¹²

Aleš Ušeničnik je za svoje zasluge na področju znanosti leta 1930 prejel kraljevo državno odlikovanje, red Svetega Save III. razreda.⁶¹³ Leta 1938 je bil odlikovan z isto nagrado II. razreda.⁶¹⁴ Red Sv. Save se je podeljeval zaslužnim posameznikom in društvenim organizacijam. S podelitvijo obeh odlikovanj je Ušeničniku tudi takratna država izkazala priznanje za njegovo delo.

⁶⁰⁴ Škofijski (pro)sinodalni eksaminatorji so bili izpraševalci mlajših duhovnikov – kandidatov na izpitih za župnike, spovednike. Sinodalni eksaminatorji so bili po odlokih Tridentinskega koncila izvoljeni na škofijski sinodi, prosinodalni pa zunaj sinode z odlokom krajevnega škofa in stolnega kapitlja. Glej: Matjaž Ambrožič, *Spomini in semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha*, Ljubljana 2010, str. 35; Andrew Meehan, Synodal Examiners, v: *Catholic Encyclopedia* (ur. Charles George Herbermann), New York 1909. <http://www.newadvent.org/cathen/07759a.htm> (pridobljeno: 8. november 2018).

⁶⁰⁵ NŠAL, Zapuščine, fascikel 53 (Ušeničnik A.), mapa Dekreti za razne posle, Imenovanje za prosinodalnega eksaminatorja, 5. oktobra 1914.

⁶⁰⁶ Prav tam, Imenovanje za prosinodalnega eksaminatorja, 5. marca 1920.

⁶⁰⁷ Sinodalni eksaminatorji in župniki–svetovalci, v: *Ljubljanski škofijski list* (1924), št. 7, str. 92.

⁶⁰⁸ NŠAL, Zapuščine, fascikel 53 (Ušeničnik A.), mapa Dekreti (rimski), Imenovanje za tajnega komornika, 22. julija 1922.

⁶⁰⁹ Lojze Slanovec, Ljubljanska kronika (September 1918), v: *Kronika slovenskih mest* 1 (1934), št. 1, str. 64.

⁶¹⁰ NŠAL, Kratek življenjepisa.

⁶¹¹ Prav tam, mapa Dekreti za razne posle, Imenovanje za prosinodalnega sodnika, 8. marca 1946.

⁶¹² Prav tam, Imenovanje za člana gospodarskega sveta, 9. julija 1946.

⁶¹³ ATF, fascikel 39 (Spisi 1928–1931), Obvestilo rektorata o Ušeničnikovem prejemu reda Sv. Save III. razreda, 3. julija 1930.

⁶¹⁴ NŠAL, Kratek življenjepisa.

V Ušeničnikovem uslužbenskem listu (ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš) sicer navaja drugo letnico prejema reda Sv. Save II. razreda, tj. 1929 (15. avgust). Vendar se zdi bolj smiselno njegov zapis v življenjepis, ki najprej navaja nagrado III. razreda (1930) in nato II. razreda (1938), saj je bila nagrada II. razreda višje veljave in zato podeljena pozneje.

4 SMISEL ŽIVLJENJA

Kot omenjeno, Ušeničnikov pogled na svet, ki je bil vir njegovega osebne, profesorske in celotne družbene dejavnosti, najbolje povzema njegova *Knjiga o življenju*. Odseva namreč Ušeničnikovo poglobljeno in blago, odločno in umeetniško-filozofsko odprto osebnost. Zaznamovala jo je resnost in zahtevnost življenja v mladosti brez očeta. Kot pri številnih drugih mislecih je tudi pri njem opazen odločen človeški, splošno kulturni ter življenjsko trezni materin vpliv, ki ga je za vse življenje zaznamoval z verskim optimizmom in duhovno predanostjo Bogu. To mu je omogočalo urejevati *dvome življenja* in jih usmerjati v *blagovest* in *smisel življenja*. Takšni so naslovi treh delov njegove vsebinsko poglobljene presoje življenja. Sredi grozot prve svetovne vojne niza temelje za reševanje osebnih in družbenih viharjev življenja. Knjiga temelji na izčrpnih, osebno dozorelih in preverjenih izkušnjah krščanstva ter drugih miselnih tokov. Odlikuje jo temeljito poznavanje zahodnih in drugih filozofskih oziroma verskih in kulturnih izročil.

Prvi del z naslovom *Dvom življenja* se dotakne že močno razširjenega občutka krize smiselnosti življenja, ki ga je še zaostriło tedanje vojno stanje. Od antičnih, indijskih do sodobnih mislecev, ki se sprašujejo po smiselnosti življenja in trpljenja, prehaja k sodobnim »ponesrečenim poskusom«⁶¹⁵ osmisliti življenje zgolj z uživanjem, športom ali umetnostjo. Opozarja na enostranskost evolucije in kulturnega napredka, ki pogosto vodijo v agnosticizem ali obup. Besedni in likovni umetniki predstavljajo to protislovnost sodobnega življenja. Toda prek umetnikov in filozofov se obenem nakazuje pot k Bogu, kot so jo odkrili že stari misleci: »K Bogu, pravi Ciceron, nas vodi narava sama.«⁶¹⁶ Na podlagi osebne izkušnje Ušeničnik nakazuje, kako si razgledan človek ne more zapirati pota do večnih temeljev, ki jih zastopa in oznanja krščanstvo. Človeško naravno hrepenenje nas odpira Bogu, kot potrjuje zgodovina odrešenja v judovstvu in krščanstvu. Človek je ustvarjen za srečo in »blaženstvo«, kar je osnovno sporočilo krščanske vere. Z njo je mogoče uspešno premagovati dvome življenja, kljubovati življenjskim viharjem ter kovati srečo življenja v veselju, ki ga izraža hvalnica Bogu svetega Frančiška. Z njo Ušeničnik zaključí svoja razmišljanja o smislu življenja.

V trpljenju, potrpljenju in preizkušnjah je Ušeničniku preskušena in globoko verna mati v zibko položila temeljno sporočilo krščanske vere. Sam je vero pri vzgoji in izobraževanju dograjeval in poglobljal v dosledni in urejeni duhovni ter študijski zavzetosti. Utrjevala mu je prepričanje, da je osebno in družbeno življenje smiselno, bogato in osrečujoče, če se ljudje v procesih življenja

⁶¹⁵ Ušeničnik, *Knjiga o življenju*, str. 36 sl.

⁶¹⁶ Ušeničnik, *Knjiga o življenju*, str. 59.

povežemo in vključimo vanje tudi Boga kot izvor in cilj našega življenja. To sporočilo je v svojem vsestranskem delovanju posredoval tudi drugim. V njem se nahaja ključ za razumevanje Ušeničnikovega univerzitetnega, znanstvenega in najširšega kulturnega poslanstva med Slovenci.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Arhiv Teološke fakultete v Ljubljani (ATF)

ATF, fascikel 37 (Spisi 1924–1927), Dr. Ušeničnik Aleš.

ATF, fascikel 37 (Spisi 1924–1927), Stroke in nastavniki na Teološki fakulteti, l. 1926–27.

ATF, fascikel 39 (Spisi 1928–1931), Poročilo o literarnem delu dr. Aleksija Ušeničnika [prepis], 4. 12. 1928.

ATF, fascikel 39 (Spisi 1928–1931), Poročilo redn. prof. dr. Al. Ušeničnika za l. 1929/30, 1. junija 1930.

ATF, fascikel 39 (Spisi 1928–1931), Obvestilo rektorata o Ušeničnikovem prejemu reda Sv. Save III. razreda, 3. julija 1930.

ATF, fascikel 39 (Spisi 1928–1931), Poročilo rednega profesorja dr. Ušeničnika Al. za 1930/31, 28. junija 1931.

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

NŠAL, Zapuščine, fascikel 53 (Ušeničnik A.), mapa Dekreti za razne posle, Imenovanje za prosinodalnega eksaminatorja, 5. oktobra 1914.

NŠAL, Zapuščine, fascikel 53 (Ušeničnik A.), mapa Dekreti za razne posle, Imenovanje za prosinodalnega eksaminatorja, 5. marca 1920.

NŠAL, Zapuščine, fascikel 53 (Ušeničnik A.), mapa Dekreti (rimski), Imenovanje za tajnega komornika, 22. julija 1922.

NŠAL, Zapuščine, fascikel 53 (Ušeničnik A.), mapa Društvo Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani (ustanovitev) 1937–1938, Kratek življenjepis (Ušeničnik Aleš).

NŠAL, Zapuščine, fascikel 53 (Ušeničnik A.), mapa Dekreti za razne posle, Imenovanje za prosinodalnega sodnika, 8. marca 1946.

NŠAL, Zapuščine, fascikel 53 (Ušeničnik A.), mapa Dekreti za razne posle, Imenovanje za člana gospodarskega sveta, 9. julija 1946.

NŠAL, Spisi V., fascikel 276 (Teološka fakulteta), mapa 1920, Poročilo o izvolitvi novega dekana za študijsko leto 1920/21, 13. julija 1920.

Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU)

ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Doktorska diploma iz filozofije, 1891.

ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Doktorska diploma iz bogoslovja, 1895.

ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Imenovanje Aleša Ušeničnika na mesto kaplana v Stari Loki, 1895.

ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Imenovanje Aleša Ušeničnika na mesto stolnega vikarja v Ljubljani, 1896.

ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Imenovanje Aleša Ušeničnika na mesto suplenta na škofijskem bogoslovnem učilišču v Ljubljani, 1897.

ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Imenovanje Aleša Ušeničnika na mesto rednega profesorja na škofijskem bogoslovnem učilišču v Ljubljani, 1900.

- ZAMU IV – 69, personalna mapa Ušeničnik Aleš, Izpisek iz uslužbenskega lista Aleša Ušeničnika, 8. marca 1938.
- ZAMU, Seznam predavanj na Univerzi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani za zimski semester 1920/21 [akademične oblasti].
- ZAMU, Seznam predavanj na Univerzi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani za zimski semester 1921/22 [akademične oblasti].
- ZAMU, Seznam predavanj na Univerzi kraljestva/Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani [1920–1929].
- ZAMU, Seznam predavanj na Univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani [1929–1938].
- ZAMU, Seznam predavanj na Univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani 1932/33 [akademične oblasti].
- ZAMU, Seznam predavanj na Univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani 1933/34 [akademične oblasti].

Spletni viri

- Meehan, Andrew, Synodal Examiners, v: *Catholic Encyclopedia* (ur. Charles George Herbermann), zv. 5, New York 1909. <http://www.newadvent.org/cathen/07759a.htm> (pridobljeno: 8. november 2018).

Časopisni viri

- Sinodalni eksaminatorji in župniki–svetovalci, v: *Ljubljanski škofijski list* (1924), št. 7, str. 92.
- Slanovec, Lojze, Ljubljanska kronika (september 1918), v: *Kronika slovenskih mest* 1 (1934), št. 1, str. 61–76.

Literatura

- Ambrožič, Matjaž, *Spomini in semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha*, Viri (št. 30), Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 2010.
- Cajnkari, Stanko, V spomin doktorju Alešu Ušeničniku, v: *Bogoslovni vestnik* 28 (1968), št. 3–4, str. 165–167.
- Ciperle, Jože, Dr. Aleš Ušeničnik, v: *Univerza v Ljubljani in njeni rektorji* (ur. Jože Ciperle), Univerza v Ljubljani, Ljubljana 2006, str. 11.
- Debeljak, Majda, Na poti z rimskima profesorjema, v: *Iskalca resnice: Aleš Ušeničnik in njegov brat Franc* (ur. Majda Debeljak), Kulturno društvo dr. Ivan Tavčar Poljane, Poljane; Ljubljana 2018, str. 32–45.
- Dekleva, Tatjana, Teološka fakulteta ljubljanske univerze, v: *Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani skozi čas in prostor* (ur. Jože Ciperle), Univerza v Ljubljani, Ljubljana 2008, str. 30–44.
- Descartes, Rene, *Meditacije*, Slovenska Matica, Ljubljana 1973.
- Jerman, Frane, *Slovenska modroslovna pamet*, Prešernova družba, Ljubljana 1987.
- Jesenko Filipič, Bernarda, Duhovna in materialna kultura Poljan v 19. stoletju, v: *Iskalca resnice: Aleš Ušeničnik in njegov brat Franc* (ur. Majda Debeljak), Kulturno društvo dr. Ivan Tavčar Poljane, Poljane; Ljubljana 2018, str. 24–31.
- Juhant, Janez, *Idejni spopad II. Katoličani in revolucija*, Teološka fakulteta, Ljubljana 2010.
- Kolar, Bogdan, Delovanje Teološke fakultete med letoma 1919 in 1952, v: *90 let Teološke fakultete v Ljubljani* (ur. Bogdan Kolar), Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2009, str. 58–75.

- Mencinger, Jože, Rektor, zaslužen za ugled Univerze v Ljubljani, v: *Aleš Ušeničnik: čas in ideje: 1868–1952* (ur. M. Ogrin in J. Juhant), Mohorjeva družba, Celje; Ljubljana 2004, str. 9.
- Miklavčič, Maks, in Marijan Smolik, Teološka fakulteta, v: *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani: 1919–1969* (ur. Roman Modic), Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1969, str. 567–573.
- Mikuž, Metod, Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919–1945, v: *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani: 1919–1969* (ur. Roman Modic), Ljubljana 1969, str. 53–92.
- Ocvirk, Drago, in Bogdan Dolenc, Katedra za osnovno teologijo, v: *Bogoslovni vestnik* 50 (1990), št. 1–2, str. 63–71.
- Ogrin, Matija, Janez Juhant (ur.), *Aleš Ušeničnik: čas in ideje: 1868–1952*, Celje/Ljubljana 2004, str. 320.
- Pascal, Blaise, *Misli*, Mohorjeva družba, Celje 1986.
- Pirc, Jožko, *Aleš Ušeničnik in znamenja časov: katoliško gibanje na Slovenskem od konca 19. do srede 20. stoletja*, Družina, Ljubljana 1986.
- Polec, Janko, *Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo*, Ljubljana [s.n.] 1929.
- Rostohar, Mihajlo, Ušeničnik pa narodnost, v: *Napredna misel*, Praga 1912, str. 73–78.
- Smolik, Marijan, Kronika državne Teološke fakultete (1919–1952), v: *Bogoslovni vestnik* 29 (1969), št. 3–4, str. 171–178.
- Strle, Anton, Ob stoletnici rojstva doktorja Aleša Ušeničnika, v: *Bogoslovni vestnik* 28 (1968), št. 3–4, str. 170–211.
- Strle, Anton, Spremna beseda, v: Jožko Pirc, *Aleš Ušeničnik in znamenja časov*, Družina, Ljubljana, 1986, str. 7–11.
- Šanc, Franjo, Ušeničnik dr. Aleš: Izabrani spisi. I. zvesek, Ljubljana 1939. i 1940., v: *Bogoslovna smotra* 28 (1940), št. 4, str. 302–304.
- Šušnjar, Goran, Aleš Ušeničnik kot pesnik, v: *Iskalca resnice: Aleš Ušeničnik in njegov brat Franc* (ur. Majda Debeljak), Kulturno društvo dr. Ivan Tavčar Poljane, Poljane; Ljubljana 2018, str. 58–62.
- Tominšek, Mateja, Dr. Aleš Ušeničnik (1868–1952), katoliški filozof, teolog, pisatelj, urednik in kulturni delavec, v: *Aleš Ušeničnik: čas in ideje: 1868–1952* (ur. M. Ogrin in J. Juhant), Mohorjeva družba, Celje; Ljubljana 2004, str. 13–24.
- Trstenjak Anton, *Aleš Ušeničnik, Izbrani spisi* IV–VI, Ljubljana 1940, v: *Čas* 35 (1941), str. 139–142.
- Ušeničnik, Aleš, *Knjiga o življenju*, Leonova družba, Ljubljana, 1916.
- Ušeničnik, Aleš, Ločitev Cerkve in države, v: *Čas* 2 (1908), str. 180–192 (Odgovor na izvajanja J. E. Kreka o svobodi znanosti in prepričanja, govor v parlamentu na Dunaju, 4. dec. 1907).
- Ušeničnik, Aleš, Bog in narod, *Katoliški obzornik* 5 (1901), str. 271; Narodni radikalizem 9 (1905), str. 57–64; Narodni radikalizem 10 (1906), str. 217–219, in Rostoharjev narodni radikalizem in vera, v: *Čas* 6 (1912), str. 61–63.
- Ušeničnik, Aleš, *Knjiga načel* I, II, III, Misijonska tiskarna (Naša pot 5, 9, 15), Domžale–Groblje 1934/36, 1935, 1937.
- Ušeničnik, Aleš, Iz okrožnice Pija XI. O komunizmu, v: *Čas* 31 (1936/37), str. 357–365.
- Ušeničnik, Aleš, *Izbrani spisi* I, Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana 1939.
- Ušeničnik, Aleš, *Izbrani spisi* III, Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana 1940.

POVZETEK

Aleša Ušeničnika (1868–1952) štejemo med največje in najvplivnejše mislece 20. stoletja na Slovenskem. Skupaj z bratom Francetom sta zaznamovala tudi novoustanovljeno slovensko Univerzo. Aleš je bil v komisiji profesorjev, ki so postavili okvire za začetek predavanj in spodbudili ustanovitev Univerze v Ljubljani. Bil je njen rektor in trikratni dekan Teološke fakultete. Prav tako je bil soustanovitelj SAZU. Velja za odličnega profesorja, pisca številnih znanstvenih in strokovnih knjig s področja filozofije, sociologije in drugih področij humanistike ter za vplivnega cerkvenega in družbenega delavca. Bil je izjemno globok kristjan in duhovnik, ki je utrjeval, širil in posredoval smisel krščanstva v krog univerzitetnega delovanja in vplival tudi na najširše množice. Njegova *Knjiga o življenju* je povzetek njegovih temeljnih prepričanj in verovanj ter vodilo za iskanje smisla in sreče v vseh okoliščinah zapletenega in z zahtevnimi izzivi povezanega osebnega in družbenega življenja. Tako iz polpretekle zamolčanosti vstaja med nami kot znanilec krščanskega veselja in učitelj smisla življenja ter zgled pokončne in dosledne življenjske drže.

KLJUČNE BESEDE: Aleš Ušeničnik (1868–1952), Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, filozofija, tomizem

Summary

ALEŠ UŠENIČNIK – CO-FOUNDER AND CO-SHAPER OF THE UL

Aleš Ušeničnik (1868–1952) is considered one of the greatest and most influential thinkers of the 20th century in Slovenia. Together with his birth brother France, he also made a deep mark on the newly founded Slovenian University. Aleš was a member of the commission of professors who set the framework for the beginning of lectures and encouraged the establishment of the University of Ljubljana. He was its rector and the dean of the Faculty of Theology for three mandates. He was also the co-founder of the Slovenian Academy for Sciences and Arts. He is considered an excellent professor, the writer of numerous scientific and expert books in the fields of philosophy, sociology, and other areas of humanities, and an influential Church and social worker. He was a profound Christian and priest who strengthened, spread, and conveyed the meaning of Christianity into the circle of the University and also influenced wide masses. His *Knjiga o življenju* (Book on Life) is a summary of his fundamental beliefs and a guideline for the search for meaning and happiness in all circumstances of complicated personal and social life filled with demanding challenges. Thus, from the half-passed secrecy he rises before us as a herald of Christian joy and

a teacher of the meaning of life as well as an example of an upstanding and consistent posture.

KEYWORDS: *Aleš Ušeničnik (1868–1952), University of Ljubljana, Faculty of Theology, philosophy, Thomism*